

Al sol del migdia

Jordi Jover Garcia

Phoenix dactylifera reviscolada a la plaça de la Palmera de Riudoms.
Foto: Jordi Jover Garcia.

Tràfic de mans, trenes de dits, foliols contorsionistes, reminiscències sulfuroses, fines i arrissades, iaies i joves, mercat de xafardejos, apoteosi groga. Silenci humà, ritme natural frenètic però harmoniós, dits «nyugats», ombres i llums calidoscòpiques, caminets d'aigua moruns, merles, cadernerres, oliveres, magraners, focs d'artifici arboris. Ben entrat el març al migjorn valencià, amb una incipient primavera a l'ambient i la processó de les palmes blanques del Diumenge de Rams a la vista, el contrast que mostren els tallerets de les arrissadores de palma blanca i el palmeral d'Elx està ple d'història i d'històries per contar-vos.

Passejar per un palmeral és entendre el concepte d'oasi no solament en el seu sentit hídric, és igual si és a Elx, al Magreb o a Orient Pròxim. El binomi home-natura que orbita al seu voltant és tan hipnòtic i càlid que un se sent convidat a quedar-se i no en voldria eixir mai. Aquest magnetisme fa de la palmera datilera (*Phoenix dactylifera*) un arbre diferent i ple d'ambigüitats, ens és exòtic i familiar alhora, de presència fràgil però imponent, la seua ombra està plena de llum i el seu futur ple d'ombres.

En un sentit botànic més estricte, la palmera datilera o fasser com en diuen a Balears (un fas és una palma o palmó) és una espècie dioica introduïda a tota la Mediterrània a partir de l'Àsia menor.

Té una alçada mitjana d'uns 10 o 20 m, i el seu tronc, com a totes les palmeres, està recobert de les bases de les fulles mortes. Al seu torn, les fulles neixen com un ventall plegat que a l'obrir-se té la forma palmada que dona nom a l'arbre. Els seus coneguts fruits, els dàtils, són dolces baies comestibles molt apreciades al nostre territori.

Actualment, no és estrany que la palmera datilera s'associe amb el món àrab. I deixant de banda l'artesanía de la palma blanca de Pasqua de les nostres terres, raons no en falten. Malgrat l'aparició de la Xina, els primers llocs del rànquing productor de dàtils encara estan ocupats per països àrabs, potser perquè en alguns el consum del dàtil va lligat a la religió musulmana. Segons els sunnites, el profeta Mohammed (Mahoma) va trencar el dejú amb dàtils frescos, i doncs així ho fan també molts musulmans quan trenquen el dejú al mes del ramadà. De fet, la paraula àrab utilitzada per als dàtils, *tamr*, és també un cognom, símbol d'una riquesa ancestral.

Per altre costat, al ser una espècie dioica, als palmerals conreats hi ha d'haver mascles i femelles, normalment en una proporció asimètrica en favor de les segones. A més, els palmerers, siguen il·licitans o magrebins, necessiten fer l'abellot. Vull dir, necessiten assegurar la pol·linització apropant les flors masculines a les femenines manualment.

Així doncs, com acabeu de llegir, les tradicions religioses cristiana i musulmana dicten l'aprofitament actual que se'n fa als palmerals d'Elx i dels països àrabs respectivament. El consum del dàtil ha baixat a la península, en canvi, la demanda de la palma blanca il·licitana per Pasqua ha augmentat, segurament pel declivi de la important artesanía de la palma blanca catalana que des de finals del s. XIX fins a les darreries del s. XX va florir al Llobregat i Barcelona. És per això que a Elx les palmeres estan perdent el seu gènere; totes són tractades com a mascles per obtenir-ne palma blanca. Les feines tardorenques d'*escarmundar ramassos de dàtils* (lligar la collita) i *munyir dàtils* (collita del dàtil) prompte cauran en l'oblit. No ho faran en canvi les actuals tècniques de neteja i conservació de la palma blanca que van importar de Catalunya els artesans il·licitans.

Tornant al lligam palmeres/món àrab, existeix la creença popular que les palmeres van ser introduïdes a la península pels àrabs, però segons troballes arqueològiques i estudis paleopalínològics (pol·len fòssil) serien els fenicis qui van estendre el seu conreu per tota la Mediterrània. Una associació ràpida ens duria a una part del seu nom científic, *Phoenix* (l'epítet *dactylifera* significa «productora de

dits»), paraula que deriva del grec clàssic *foenikos* (porpra) i que hauria estat utilitzada per altres cultures, com la grega, per fer referència a aquest poble de mercaders, els fenicis (ells mateixos s'anomenaven canaaneus en al·lusió a la terra on vivien, Canaan), amb qui solien comerciar per un valuós pigment porprés obtingut d'extreure la glàndula hipobranquial d'exemplars de *Murex* spp., els nostres cargols punxencs.

«La palmera datilera o fasser com en diuen a Balears és una espècie dioica introduïda a tota la Mediterrània a partir de l'Àsia menor»

Però la mateixa arrel grega del terme era emprada per assiris i grecs també per designar el Bennu egipci, el fènix. Aquesta encisadora i porprenca au mitològica, tal i com recull Ovidi a la *Metamorfosi*, era un habitant de deserts solitaris, un animal únic a la seua espècie que cada cinc-cents anys quan s'acostava el seu final, feia d'una palmera atuellada amb canyella, mirra i altres espècies, una pira funerària on autoconsumir-se

al sol del migdia, i alhora, un bressol on després ressorgir de les seues cendres, erigint-se així en símbol de renovació cíclica i esperança des de l'Antic Egipte.

Ja veieu, a l'ombra d'aquest arbre sota el qual Lat hauria donat a llum Apol·lo i Àrtemis (el Sol i la Lluna) ha brollat un preciós trencaclosques etimològic no per resoldre'l, sinó per gaudir-lo. Supose doncs, que us produirà la mateixa sensació de tristesa i melancolia que a mi veure retallades a l'horitzó d'arreu del territori, des dels palmerals meridionals valencians fins als exemplars d'avingudes i places tarragonines, les siluetes cadavèriques de les palmeres mortes per l'atac del morrut roig (*Rhynchophorus ferrugineus*). Els orfenats van omplint-se de topònims. És curiós que haja sigut el propi comerç marítim qui iniciara aquesta diàspora arbòria fenícia i qui amenaça ara de consumir-la.

Sembla un acte doblement funest, doncs, veure l'àngel entregar a Maria una palma en senyal de mort imminent durant les representacions del *Misteri d'Elx*. Però potser encara no és moment de «palmar-la», simplement és migdia, fa sol, i el *Phoenix*, tal i com marca la seua mitològica senescència, està consumint-se a les seues flames per després ressorgir amb més força. La plaça de la Palmera no ha perdut el seu nom. Esperança. »